

Józef Dzikowski

Skarb monet z XV i XVI wieku z Mokrska Dolnego w powiecie jędrzejowskim

Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 8, 209-228

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF DZIKOWSKI

SKARB MONET Z XV I XVI WIEKU Z MOKRSKA DOLNEGO W POWIECIE JĘDRZEJOWSKIM

Na terenie wsi Mokrsko Dolne w powiecie jędrzejowskim w obrębie zabudowań gospodarstwa rolnika Stanisława Chabla odkryto skarb monet pochodzących z XV i XVI wieku.

Na skarb natrafiono w dniu 9 października 1970 roku podczas kopania dołu pod kopiec na ziemniaki. Odkrycia dokonali: Stanisław Chabel i Stanisław Wnuk. Monety znajdowały się w naczyniu glinianym, które zostało rozbite. Nie dało się ustalić kształtu ani wielkości naczynia, w którym znaleziono monety, ponieważ znalazcy, zbierając monety, nie przywiązywali do tego wagi. Nie zdając sobie sprawy z wartości naukowej znaleziska, nie zgłosili o nim władzom i podzielili się monetami.

Od rozproszenia cennego znaleziska uchroniła jednak energiczna interwencja st. sierż. Józefa Gonczarka — komendanta posterunku MO w Sobkowie, który przejął monety z rąk znalazców i po zgłoszeniu władzom przekazał je do Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach w ilości 142 sztuk.

Rozmowy przeprowadzone ze znalazcami w kilka dni po odkryciu skarbu pozwoliły odnaleźć jeszcze pięć monet, które jeden ze znalazców zaraz po znalezieniu oddał znajomemu. Monety te dostały się do zbioru kolekcjonera, który udostępnił je do opracowania. Zebrane informacje przemawiają za tym, że skarb najprawdopodobniej został zinwentaryzowany w całości i zawiera ogółem 147 monet, których waga przed oczyszczeniem wynosiła 195,7 g, a po oczyszczeniu 191,4 g. Skarb został zarejestrowany w muzeum pod pozycją nr 4483¹.

Najstarsza moneta w zespole pochodzi z okresu panowania Władysława Jagiełły, najmłodsza natomiast z panowania Zygmunta III Wazy. W skład skarbu wchodzi:

— 99 monet polskich z okresu: Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta, Aleksandra Jagiellończyka, Zygmunta Starego, Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Zygmunta III Wazy;

¹ Pragnę w tym miejscu wyrazić głęboką wdzięczność mgrowi Januszowi Kuczyńskiemu, kierownikowi działu archeologii Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach, za udostępnienie mi skarbu do opracowania oraz cenne wskazówki i pomoc w opracowaniu.

- 13 monet śląskich: księstwa wrocławskiego, nyskiego i świdnickiego;
- 13 monet Prus lennych Albrechta Brandenburskiego;
- 5 monet państwa krzyżackiego z okresu rządów wielkich mistrzów Mi-chała Kūchmeistera von Sternberga, Pawła von Russdorfa, Marcina Truchsessena von Wetzhausen i Jana Tiefena;
- 2 monety czeskie Ferdynanda I;
- 12 monet tzw. „groszy maryjnych”²: Brunzwik, Getynga, Northeim, Elmshorn, Herford, Hōxter i Goslar;
- 3 monety rōżne: Norymberga, Augsburg i biskupstwo Salzburg.

Monety polskie stanowią w skarbie	— 67,3%
śląskie	— 8,8%
pruskie	— 8,8%
krzyżackie	— 3,4%
grosze maryjne	— 8,2%
czeskie	— 1,4%
i pozostałe	— 2,1%

Stan zachowania monet jest zróżnicowany, słabo zachowała się większość półgroszy i niektóre grosze maryjne. Pozostałe monety zachowały się w dobrym, a nawet bardzo dobrym stanie.

Wizja lokalna miejsca znalezienia skarbu przeprowadzona przez pracowników Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach nie dała rezultatu w postaci ustalenia naczynia, w którym były zdeponowane monety. Ziemia, w której kopano dół, zawierała bardzo dużą ilość fragmentów naczyń glinianych rōżnych typów, pochodzących najprawdopodobniej z XVI i XVII wieku. W miejscu tym występuje duża ilość kamieni wskazująca na to, że znajdowało się tam jakieś zabudowanie o bliżej nie określonym przeznaczeniu. Dział archeologiczny Muzeum Świętokrzyskiego postanowił w najbliższych planach przeprowadzić szersze rozeznanie tego ciekawego pod względem archeologicznym stanowiska. Podkreślić należy, że Mokrsko Dolne, które oddalone jest o kilkanaście kilometrów od szosy głównej i linii kolejowej, ma bogatą i ciekawą przeszłość. Posiada cenne zabytki architektury, sztuki sakralnej oraz archeologii. Do zabytków tej miejscowości, które w szczególności zasługują na uwagę, należą:

— Kościół parafialny orientowany, posiadający pierwszy poziom romański z około połowy XIII wieku, w którym późniejsze liczne przebudowy pozostawiły cenne zabytki gotyku, renesansu i baroku;

— późnośredniowieczne grodzisko — prawdopodobnie pozostałość po zamku Floriania z Mokrska herbu Jelita — biskupa krakowskiego z ok. połowy XIV wieku — położone na wschód od kościoła na skraju parowu, częściowo otoczone fosą. Widoczne na nim są zarysy wałów oraz w odkrywcę od strony parowu wyraźne warstwy kulturowe;

— ruiny zamku sterczące wśród łąk nad brzegiem Nidy w Mokrsku Górnym.

Pierwotny zamek gotycki był wzniesiony w końcu XIV wieku przez jeliczyków, prawdopodobnie przez Klemensa z Mokrska, kasztelana radomskiego, i jego syna Floriana, podstolego krakowskiego. Zamek został rozbudowany około

² Nazwa pochodzi od umieszczonego na monecie wizerunku Matki Boskiej.

1535 roku na okazałą rezydencję renesansową przez Piotra Kmitę, marszałka wielkiego koronnego i wojewodę sandomierskiego³.

Miejsce, w którym znaleziono skarb, położone jest na wschód od kościoła, mniej więcej w połowie drogi do grodziska, po prawej stronie parowu.

Skarb stanowi w pewnym stopniu część historii Mokrska, jest dokumentem z okresu początków panowania Zygmunta III Wazy i odzwierciedleniem sytuacji monetarnej w kraju wynikłej ze złożonych stosunków ogólnoeuropejskich. Stąd duża różnorodność monet występująca w znalezisku nie stanowi osobliwości wśród skarbów pochodzących z XVI wieku. Natomiast wyjątkowo długi, bo prawie dwustuletni nieprzerwany układ chronologiczny zespołu monet polskich od Władysława Jagiełły do Zygmunta III spotykany jest w nielicznych skarbach pochodzących z tego okresu⁴.

Różnorodność monet wynika z tego, że do Polski napływała bardzo duża ilość monety obcej, która była w obiegu razem z monetą rodzimą. Stwarzało to olbrzymie zamieszanie monetarne, trudno było zorientować się, ile która moneta była warta. Wymianą monet i oceną ich wartości zajmowali się handlarze pieniędzy, zwani wekslarzami.

Stefan Batory wprowadził uporządkował w Polsce system pieniądza i sytuacja na tym odcinku była za jego panowania znacznie lepsza niż za jego poprzedników, niemniej jednak problem ten w późniejszych czasach przyjmował różne formy, zanim został uporządkowany w 1766 roku przez Stanisława Augusta.

Opracowane w wykonaniu uchwały sejmu warszawskiego z 1593 r. dziełko Kaspra Rytkiera *Wizerunek i szacunek mynic wszelakich cudzoziemskich*, wydane w Krakowie w roku 1600, podaje znaczną liczbę rodzajów obcej monety srebrnej, znajdującej się na rynku polskim pod koniec XVI wieku, i ustala jej realną wartość w przeliczeniu na pieniądz rodzimy⁵.

Przypomnieć należy, że ordynacja mennicza z dnia 5 stycznia 1580 r. obowiązywała do roku 1601, a polski system monetarny w tym czasie obejmował następujące gatunki monety srebrnej:

talar	=	który odpowiadał wartości 35 groszy
półtalar	=	odpowiednik połowy wartości talara
szóstak	=	6 groszy
trojak	=	3 grosze
grosz	=	3 szelągi = 18 denarów

³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III, *Woj. kieleckie. Pow. Jędrzejów*, Warszawa 1957, s. 24—26; J. Kuczyński *Zamki województwa kieleckiego*, Kraków 1969.

⁴ Wg pracy V. M. Potina *Znaleziska monet na obszarze Polski według danych leningradzkich 1859—1889*, „Wiadomości Numizmatyczne”, 1967, zeszyt dodatkowy, na 181 zarejestrowanych znalezisk zaledwie kilka posiada podobną rozpiętość chronologiczną.

⁵ Kasper Rytkier — zarządca mennicy olkuskiej od 1592 r., a od 1595 r. mennicy lubelskiej — dnia 20 lipca 1599 roku zatwierdzony został przez króla na stanowisku probierza generalnego, podległym bezpośrednio podskarbiemu koronnemu Janowi Firlejowi. Na stanowisku tym dysponował szerokimi kompetencjami w zakresie kontroli wszystkich mennic koronnych oraz kwalifikacji wszystkich monet obcych.

półgrosz = odpowiednik połowy wartości grosza
 szeląg = $\frac{1}{3}$ grosza (czyli 3 sztuki na grosz)
 denar = $\frac{1}{18}$ grosza (czyli 18 sztuk na grosz)

Od początku XVII wieku potęgował się spadek wartości monety drobnej, spowodowany obniżeniem w niej zawartości czystego srebra. Skutkiem tego wartość talara, który zawsze emitowany był z niezmienną zawartością czystego srebra, wzrastała.

W roku 1587 talar liczony był na groszy 35, natomiast w 1631 roku na groszy 90, czyli stanowił wartość 3 złotych. Spadek wartości monety drobnej był ściśle związany ze wzrostem płac i cen rynkowych na terenie całej Rzeczypospolitej. Złoty polski był podstawową jednostką obrachunkową, stanowił wartość 30 groszy, nie był jednak bity jako jednostka monetarna, poza krótkim okresem za Zygmunta Augusta, kiedy bity go w mennicy wileńskiej. Pierwsza złotówka polska, zwana „tymfem”, wybita została jako jednostka monetarna w roku 1663 na podstawie umowy zawartej z Andrzejem Tymfem⁶.

Z analizy zespołu monet wynika, że skarb został ukryty w ziemi w latach 1589—1590; wskazuje na to najmłodsza moneta, którą jest szeląg koronny Zygmunta III Wazy z roku 1589, zachowany bez śladu zużycia. Wiadomo, że od roku 1588 do 1601 trwał nieprzerwany ciąg produkcji drobnej monety srebrnej w siedmiu mennicach koronnych i dziewięciu mennicach poza Koroną. W związku z tym określenie daty ukrycia monet nie ulega wątpliwości, gdyż w zespole nie występuje żadna moneta datowana po roku 1589.

Określenie dokładnej wartości pieniężnej skarbu w chwili jego ukrycia jest dość problematyczne w związku z sytuacją monetarną, jaka wówczas istniała. Można jedynie przyjąć z dużą dozą ostrożności, opierając się częściowo na określeniu wartości monet obcych we wspomnianej wyżej pracy K. Rytkiera, że wartość skarbu wynosiła około 120 groszy bieżącej monety srebrnej⁷.

Jaką wartość nabywczą przedstawiał skarb w okresie, kiedy został ukryty w ziemi?

Różne źródła historyczne podają, że w latach 1584—1589 dzienny zarobek robotników wynosił 3 grosze, czyli 9 szelągów. Łokieć płótna grubego kosztował 4—5 szelągów, para butów kosztowała 18—20 groszy, kura 4—5 szelągów, cielę 18 groszy, wół rzeźny 6—7 złotych, koń roboczy około 15 złotych⁸. Skarb pod względem wielkości należy zaliczyć do niedużych, aczkolwiek jak wynika z powyższych danych na uzyskanie wartości skarbu robotnik niewykwalifikowany pracować musiał w owych czasach około 40 dni. Wnioskować należy, że właściciel skarbu należał do ludzi niezbyt zamożnych, ponieważ skarb nie zawierał monet „grubych” stosowanych przy większych transakcjach handlowych. Różnorodność monet świadczy, że skarb najprawdopodobniej gromadzony

⁶ Andrzej Tymf — dzierżawca mennic królewskich w Poznaniu i Wschowie 1650—1659, później w Krakowie, Lwowie i Bydgoszczy.

⁷ U Kaspra Rytkiera występują w niewielkich odmianach wszystkie grosze maryjne znajdujące się w skarbie.

⁸ Dane dotyczące cen i płac zaczerpnięto z następujących prac: Z. Sadogórski *Rozprawa o pieniądzu w Polsce pierwszej połowy XVII wieku*, Warszawa 1959; *Historia Polski*, t. I, cz. 2, Warszawa 1958; T. Kałkowski *1000 lat monety polskiej*, Kraków 1963.

był z małych dochodów, być może z tytułu wykonywania usług rzemieślniczych lub też drobnego handlu. Zaryzykować można przypuszczenie, że właściciel skarbu miał jakiś związek z produkcją bądź handlem naczyń glinianych, których liczne fragmenty występują w miejscu, gdzie był schowany skarb.

Lata 1589—1590, w których ukryto skarb, były na ogół spokojne. Działania wojenne Stefana Batorego przeciwko Rosji zakończyły się bitwą pod Pskowem w 1582 roku. Wojna z arcyksięciem Maksymilianem Habsburskim, pretendentem do korony polskiej, i jego zwolennikami zakończyła się zwycięstwem — bitwą wygraną przez Jana Zamojskiego w dniu 24 stycznia 1588 roku pod Bieczyną.

Pierwsze powstanie kozacko-chłopskie na Ukrainie wybuchło w 1591 roku, a wojny ze Szwedami rozpoczynają się napadem Szwedów na Polskie Inflanty w roku 1601.

Jaka przyczyna złożyła się na to, że właściciel nie wydobyl nigdy skarbu z ukrycia albo nie przekazał nikomu informacji o miejscu jego zachowania, pozostanie na zawsze nie wyjaśnioną tajemnicą. Przeleżał on powierzony ziemi około 380 lat do chwili przypadkowego jego odkrycia.

INWENTARZ SKARBU ⁹

POLSKA

Władysław Jagiełło (1386—1434)

PÓLGROSZ KORONNY (1 szt.)

1. Av. Korona królewska prosta, w otoku napis: MONETA WLADISLAI.
Rv. Orzeł w koronie, w otoku napis : REGIS . POLONIE . (moneta wytarta, napis częściowo nieczytelny).
Gum. 518, Kub. tab. IX. poz. 53 1,070 g

Kazimierz Jagiellończyk (1447—1492)

SZELAĞI GDAŃSKIE (2 szt.)

2. Av. Tarcza z herbem Prus Królewskich, w otoku napis: KASIMIRVS : R : POLON .
Rv. Herb miasta Gdańska, w otoku napis: MONETA : CIVIT : DANCZ . (moneta wytarta, napis słabo czytelny).
Gum. 541 1,250 g
3. Av. Tarcza z herbem Prus Królewskich, w otoku napis: KASIMIRUS . REX . PO. (tarcza odmienna, legenda słabo czytelna).
Rv. wytarty, nieczytelny.
Gum. 541 0,980 g

⁹ Gwiazdką oznaczone są monety udostępnione do opracowania, nie będące w posiadaniu Muzeum Świętokrzyskiego.

Jan Olbracht (1492—1501)

PÓLGROSZE KORONNE (25 sztuk)

4. Av. Orzeł w koronie, w otoku napis: MONETA . I . ALBERTI .

Rv. Korona królewska, w otoku napis: REGIS (herb Poraj podskarbiego Piotra Kurozwięckiego) POLONIE .

Gum. 547 0,720 g

5 — 28 monety jak wyżej.

Waga monet: 1,050 g, 1,030 g, 0,750 g, 0,700 g, 0,820 g, 0,930 g, 0,840 g, 0,950 g, 0,780 g, 0,750 g, 1,050 g, 0,980 g, 0,980 g, 0,730 g, 0,850 g, 0,830 g, 0,920 g, 0,770 g, 0,870 g, 1,040 g, 0,920 g, 0,800 g, 0,640 g, 0,800 g.

Aleksander Jagiellończyk (1501—1506)

PÓLGROSZE KORONNE (szt. 21)

29. Av. Orzeł w koronie, w otoku napis: ALEXANDER : DEI : G : REX .

Rv. Korona królewska, w otoku napis: MONETA : REGIS : POLONIE :

Gum. 547 0,900 g

30 do 49 monety jak wyżej.

Waga monet: 0,970 g, 0,860 g, 0,940 g, 0,900 g, 1,200 g, 0,970 g, 0,940 g, 0,910 g, 0,910 g, 0,980 g, 0,970 g, 1,060 g, 1,060 g, 0,980 g, 0,900 g, 0,870 g, 0,920 g, 0,890 g, 0,830 g, 0,810 g.

Zygmunt Stary (1506—1548)

GROSZ KORONNY (1 szt.)

50*.Av. Korona renesansowa, pod nią napis w trójwierszu: SIGISMVND / PRIM . REX . / POLONIE . Pod napisem herb Odrowąż podskarbiego Mikołaja Szydłowieckiego (1516—1532).

Rv. Orzeł zwrócony w prawo, w otoku napis: MONETA . REGNI POLO-
NIE . 15Z9 .

Gum. 564 1,940 g

PÓLGROSZE KORONNE (16 szt.)

51. Av. Orzeł, w otoku napis: MONETA : SIGISMVNDI +

Rv. Korona królewska, w otoku napis: REGIS : POLONIE 1507 .

Gum. 559 0,895 g

52. moneta jak wyżej 0,930 g

53. " " " rok 1508 0,845 g

54. " " " " 1508 0,840 g

55. " " " " 1508 0,820 g

56. " " " " 1508 0,870 g

57. " " " " 1508 0,870 g

58. " " " " 1509 0,910 g

59. " " " " 1509 0,850 g

60. " " " " 1509 0,780 g

61. " " " " 1510 0,960 g

62. " " " " 1511 0,830 g

63. " " " " 1511 0,920 g

64. " " " data nieczytelna 0,670 g

65. " " " " " 0,610 g

66. " " " " " 0,830 g

Av.

8.

Rv.

Av.

38.

Rv.

Av.

68.

Rv.

Av.

78.

Rv.

Ryc. 1. Mokrsko Dolne, pow. jędrzejowski. Monety ze skarbu

PÓLGROSZE LITEWSKIE (2 szt.)

67. Av. Pogoń, w otoku napis: + MONETA : SIGISMVNDI : 1514 +
Rv. Orzeł, w otoku napis: + DVCIS : LITVANIE . +
Gum. 589 1,150 g
68. moneta jak wyżej 1,275 g

SZELAĞI ZIEM PRUSKICH (2 szt.)

69. Av. Duże S (inicjał królewski) pod koroną, w otoku napis: SIGIS . REX .
POLO . DO . PRVS
Rv. Orzeł z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: SOLIDVS . PRVSSIE
15Z9
Gum. 605 1,180 g
70. moneta jak wyżej, wytarta, częściowo nieczytelna.
Gum. 605 0,820 g

SZELAĞ GDAŃSKI (1 szt.)

71. Av. Orzeł z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: SIGIS . DEI . GRA .
REX . POLO (skrzyżowane proporce — znak mennicy).
Rv. Herb miasta Gdańska, w otoku napis: MONE . CIVI . GEDANEN .
1539 (moneta zatarta, napisy słabo czytelne).
Gum. 636 0,810 g

GROSZE GDAŃSKIE (2 szt.)

72. Av. Popiersie króla w prawo, w koronie, włosy długie proste. W otoku
napis: SIGIS * I * REX . POLO * DO * TOCI * PR .
Rv. Herb miasta Gdańska, w otoku napis: GROSSVS . CIVI . DANC 3 .
1531 .
Gum. 642 1,950 g
73. moneta jak wyżej, rok 153Z.
Gum. 643 1,980 g

GROSZ ELBLĄSKI (1 szt.)

74. Av. Orzeł pruski z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: SIGIS . I .
REX . PO . TOCI . PRVSS (napis niewyraźny, słabo czytelny).
Rv. Tarcza z herbem miasta Elbląga, w otoku napis: GROSSVS . CIVIT .
ELBINK . 1533 .
Gum. 665 1,860 g

SZELAĞI ELBLĄSKIE (2 szt.)

75. Av. Orzeł pruski z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: SIGIS . P .
REX . POLO . DO . PRVS .
Rv. Tarcza z herbem miasta Elbląga, w otoku napis: SOLID . CIVIT .
ELBING . 1531 (napisy zatarte, słabo czytelne).
Gum. 663 0,900 g
76. moneta jak wyżej, rok 1532, podwójnie uderzona stemplem.
Gum. 663 1,120 g

GROSZE DLA ZIEM PRUSKICH (8 sztuk)

77. Av. Popiersie króla w prawo, w koronie, włosy długie, proste. W otoku napis: SIGIS . REX . PO . DO . TOCI . PRVSS .
Rv. Orzeł pruski z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: GROSS . COMV . TERR . PRVS . 15Z9.
Gum. 608 1,810 g
78. Av. jak wyżej, napis w otoku: SIGIS . I . REX . PO . DOCI . PRVSS .
Rv. jak wyżej, ale r. 153Z.
Gum. 611 1,870 g
79. Av. jak wyżej, odmienna korona, napis w otoku: SIGIS . I . REX . PO . DO . TOCI . PRVS .
Rv. jak wyżej.
Gum. 611 1,950 g
80. Av. jak wyżej, w otoku napis jak w poz. 77.
Rv. napis w otoku: GROSS . COMV . TERR . PRVSSIE . 1533 .
Gum. 612 1,910 g
81. Av. jak wyżej, napis w otoku: SIGIS . I . REX . PO . DO . TOCI . PRVSSIE .
Rv. jak wyżej, napis w otoku jak w poz. 79, ale rok 1534.
Gum. 613 1,950 g
82. Av. jak wyżej, napis w otoku jak poz. 77.
Rv. jak wyżej, napis w otoku: GROSS . COMV . TERR . PRVSS . 1534 .
Gum. 613 1,920 g
83. Av. jak wyżej, ale pod koroną gładki czepek, napis w otoku: SIGIS . I . REX . PO . DO . TOCI . PRVSSI .
Rv. jak wyżej, napis jak w poz. 79 rok 1534.
Gum. 613 1900 g
84. Av. jak wyżej, ale pod koroną włosy proste, napis w otoku: SIGIS . I . REX . PO . DO . TOCI . PRVSS .
Rv. jak wyżej, poz. 79, rok 1534.
Gum. 613 1,970 g

Zygmunt August (1548—1572)

CZWORAKI LITEWSKIE (3 szt.)

85. Av. Ukoronowane popiersie królewskie w prawo, w otoku napis: SIGIS . AVG . D . G . REX . PO . MAG . DVX . L .
Rv. Dwie tarcze herbowe: Pogoń i Kolumny jagiellońskie, nad nimi mitra wielkksiążęca, pod nimi oznaczenie wartości IIII (grosze). W otoku napis: MONETA . MAGNI . DVCAT . LITVA . 1568 .
Gum. 706 3,970 g
86. moneta jak wyżej, ale rok 1569 4,200 g
87. jak wyżej 4,170 g

Stefan Batory (1576—1586)

GROSZ Z OBLĘŻENIA GDAŃSKA (1 szt.)

88. Av. Herb miasta Gdańska, po bokach data 15-77, w otoku napis: GROSSVS . CIVI . GDANESIS . Nad koroną herbu gołabek, znak Waltera

Tallemana z Lubeki, dzierżawcy mennicy w Gdańsku podczas oblężenia.

- Rv. Półpostać Chrystusa w prawo, z krzyżem w ręku. W otoku napis: DEFENDE . NOS . CHRISTE .
Gum. 871 1,850 g

GROSZ GDAŃSKI (1 szt.)

89. Av. Ukoronowana głowa króla w prawo. Napis w otoku przerwany koroną: STEPHAN . D . G . REX . POL . D . P .

- Rv. W stylizowanym kartuszu herb miasta Gdańska, po bokach skrócona data (15)79 w otoku napis: GROSSVS . CIVI . GEDANENSIS i pierścień, znak braci Gebeliuszów vel Goebel, Jana i Kaspra, dzierżawców mennicy gdańskiej i malborskiej.
Gum. 882 1,920 g

SZELAĞI KORONNE (2 szt.)

90. Av. Pod koroną inicjał królewski S (Stephanus), pod nim w otoku herb „Przegonia” Jana Dulskiego, podskarbiego koronnego. W otoku napis: STEPHA . D . G . REX . POLON .

- Rv. Dwie tarcze z herbami Polski i Litwy. W otoku napis (przerwany małym herbem Batorych „Kły Wilcze”): SOLIDVS . REG . POLONIE 1582 .
Gum. 756 1,030 g

91*. Av. Pod koroną inicjał królewski S (Stephanus). Po bokach litery J — D, u dołu herb „Przegonia” Jana Dulskiego, podskarbiego koronnego (1581—1590). W otoku napis: STEPHA . D . G . REX . POL . M . D . L .

- Rv. Dwie tarcze z herbami Polski i Litwy. Nad nimi korona. U dołu przerywa napis herb Batorych „Kły Wilcze”. Nad koroną literki NH gdańszczanina Mikołaja Hövela de Kolpino, przełożonego mennicy olkuskiej. W otoku napis: SOLIDVS . REG . POLON 1586 .
Gum. 766 1,105 g

SZELAĞI GDAŃSKIE (2 szt.)

92. Orzeł pruski z mieczem w prawej ręce, w otoku napis: STEPHAN . D . G . REX . POL . D . PRVS .

- Rv. W kartuszu herb miasta Gdańska, po bokach skrócona data (15)8Z. W otoku napis: SOLDVS . CIVI . GEDAN . — ENSIS (oraz pierścień Gebeliuszów)
Gum. 882 1,210 g

93. Moneta jak wyżej. 1,010 g

SZELAĞ LITEWSKI (1 szt.)

94. Av. Pod koroną inicjał królewski S ozdobiony herbem Batorych „Kły Wilcze”. W otoku napis: STEPH . D . G . REX . POL .

- Rv. Dwie tarcze z herbami Polski i Litwy. Nad nimi korona, nad koroną trójliść, znak mennicy wileńskiej. Pod tarczami herb „Leliwa” podskarbiego litewskiego Jana Hlebowicza. W otoku napis: SOLDVS . M . D . LIT . 1583 (napis i data zatarte, słabo czytelne).
Gum. 840 1,000 g

Av.

86.

Rv.

Av.

89.

Rv.

Av.

95.

Rv.

Av.

101.

Rv.

Ryc. 2. Mokrsko Dolne, pow. jędrzejowski. Monety ze skarbu

TROJAKI LITEWSKIE (2 szt.)

95. Av. Ukoronowana głowa króla w prawo, pod nią przerywa otok herb „Leliwa” podskarbiego J. Hlebowicza. W otoku napis: STEP . D . G . REX . PO . M . D . L .
- Rv. Napis w trzech wierszach poziomych: GROS . ARG / TRIP . M . D . / LIT . Nad napisem data 15-83 przerywana herbem Batorych „Kły Wilcze”, powyżej Orzeł i Pogoń, u góry cyfra wartości III (grosze).
Gum. 852 2,440 g
- 96*.Rv. Ukoronowana głowa króla w prawo, pod nią przerywa otok herb „Lis” Lwa Sapiehy, kanclerza wielkiego litewskiego. W otoku napis: STEP . D . G . REX . PO . M . D . L .
- Rv. Napis w trzech wierszach. GROS . ARG / TRIP . M . D . / LIT . Nad napisem data 1585 przerywana herbem Batorych „Kły Wilcze”, powyżej Orzeł i Pogoń, u góry cyfra wartości III.
Gum. 857 2,320 g

TROJAK RYSKI (1 szt.)

- 97*.Rv. Ukoronowana głowa króla w prawo, w otoku napis: STEP . D . G . REX . P . D . L .
- Av. U góry cyfra wartości III, powyżej wielki herb miasta i brama miejska o dwóch wieżach, we wrotach głowa lwa, nad bramą dwa skrzyżowane klucze, nad nimi krzyż. Po bokach herbu data: 1585. Napis czterowierszowy: GR-OS / ARG + TRIP / CIVI + RI / GE / .
Gum. 909 2,065 g

Zygmunt III Waza (1587—1632)

SZELAĞI KORONNE (2 szt.)

98. Av. Pod koroną inicjał królewski S (Sigismundus), po bokach I-D i u dołu herb „Przegonia”. Inicjały i herb Jana Dluskiego, podskarbiego koronnego w latach 1581—1590. W otoku napis: SIG . III . D . G . REX . — POL . M . D . LIT .
- Rv. Trzy tarcze z herbami Polski, Litwy i Wazów. Nad nimi korona, w otoku napis: SOLIDVS . REG . POLON . 1589 (znak mennicy olkuskiej).
Gum. 926 0,990 g
- 99*.Av. Pod koroną inicjał królewski S (Sigismundus), po bokach I-D, u dołu herb „Przegonia”. Inicjały i herb Jana Dulskiego, podskarbiego koronnego. W otoku napis: SIG . DG . REX . — POL . M . D . LIT .
- Rv. Trzy tarcze z herbami Polski, Litwy i Wazów. Nad nimi korona, w otoku napis: SOLIDVS . REG . POLON . 1588 (znak mennicy olkuskiej).
Gum. 922 1,240 g

ŚLĄSK

Księstwo nyskie

GROSZ „BIAŁY” biskupa wrocławskiego Jana Turzo (1 szt.)

100. Av. Tarcza herbowa rodu Turzo: pół lwa i trzy róże, nad tarczą data: 1508. Wyżej infuła. W otoku napis: JOANNES . EPVS . VRATI .

- Rv. Głowa św. Jana, pod nią tarcza z herbem księstwa Nysy — trzy lilie.
W otoku napis : S. BAPTISTA . SVCVRRE .
Fbg 454 2,270 g

Księstwo wrocławskie

GROSZ MIEJSKI Władysława II (1 szt.)

101. Av. Półpostać św. Jana z barankiem na rękach, po bokach data 15-07.
W otoku napis: S. JOANNES : BAPTISTA . PATRON .
Rv. Gryf, herb Wrocławia, w otoku napis: MONETA : NOVA : WRATI-
SLAVIENS .
Fbg 123 2,045 g

Księstwo świdnickie

PÓLGROSZE LUDWIKA II króla węgierskiego i czeskiego (11 szt.)

102. Av. Orzeł, w otoku napis: LVDOVICVS . R . VN . ET . BO .
Rv. Korona, w otoku napis: CIVITAS . SVIEN . 1 . 5 . 20 .
Fbg 362 0,770 g
103. Av. jak wyżej.
Rv. jak wyżej, napis w otoku: CIVITAS . SVIEN . 1520 .
Fbg 364 1,070 g
104. moneta jak wyżej 0,810 g
105. „ „ „ 1,005 g
106. „ „ „ 0,760 g
107. moneta jak wyżej, rok 1525 0,835 g
108. „ „ „ „ 1526 0,860 g
109. „ „ „ „ 1526 0,825 g
110. „ „ „ „ 1526 1,095 g
111. „ „ „ „ rok nieczytelny 0,950 g
112. „ „ „ „ „ 0,750 g

Prusy lenne. Albrecht Brandenburski (1525—1568)

SZELAĞI (4 szt.)

113. Av. Inicjał książęcy A (Albertus), u dołu tarcza czteropolowa, w otoku napis: SOLIDVS . PRVSIE . 1529 .
Rv. Orzeł pruski, na piersi ukoronowana tarczka z inicjałem królewskim S (Sigismundus). W otoku napis: ALBERTVS . DVX . PRVSSIE .
1,000 g
114. Moneta jak wyżej 0,965 g
115. Moneta jak wyżej, ale odmienne znaki międzywyrazowe, rok 1530. 1,030 g
116. Moneta jak wyżej, data nieczytelna. 0,880 g

GROSZE (9 szt.)

117. Av. Popiersie księcia w prawo, w zbroi z odkrytą głową, broda prosto ścięta. W otoku napis: IVSTVS . EX . FIDE . VIVIT . 1533 .
Rv. Orzeł pruski, na piersi ukoronowana tarczka z inicjałem królewskim S. W otoku napis: ALBER . D . G . MAR . DUX . PRVSS .
2,040 g

118. Moneta jak wyżej, nieco odmienny rysunek księcia na av.	1,840 g
119. Moneta jak wyżej, rok 1538.	1,940 g
120. Moneta jak wyżej, rok 1540.	1,845 g
121. Moneta jak wyżej, odmienny rysunek księcia na av. — broda długa, ostro zakończona, rok 1541.	1,950 g
122. Moneta jak wyżej, odmienny rysunek księcia na av. — broda długa, koniec lekko ścięty, rok 1542.	1,935 g
123. Moneta jak wyżej, rok 1543.	1,940 g
124. Moneta jak wyżej, odmienny rysunek księcia, rok 1544.	1,860 g
125. Moneta jak wyżej, odmienny rysunek księcia, rok 1545.	1,980 g

Państwo krzyżackie

SZELAĞI (5 szt.)

Michał Kűchmeister von Sternberg (1414—1422)

126. Av. Tarcza wielkiego mistrza na krzyżu przez całą średnicę monety. W otoku napis przerywany ramionami krzyża: MAGST . MICHAEL . PRIM .
Rv. Tarcza zakonu krzyżackiego przez całą średnicę monety. W otoku napis przerywany ramionami krzyża: MONETA . DNO . PRV .
- 1,740 g

Paweł von Russdorf (1422—1441)

127. Av. jak wyżej, w otoku napis przerywany ramionami krzyża: MAGST . PAVLUS . PRIM .
Rv. jak wyżej, w otoku napis przerywany ramionami krzyża: MONETA . DNORVM . PRVC .
(moneta zatarta, napis słabo czytelny).
- 1,410 g
128. Moneta jak wyżej, stan zachowania lepszy.
- 1,580 g

Marcin Truchsess (1477—1489)

129. Av. Tarcza wielkiego mistrza, nad nią w otoku gwiazdka sześcioramionna dzieląca napis: MAGIST . MAR (dalej napis nieczytelny).
Rv. Tarcza zakonu krzyżackiego, w otoku napis: MONETA . DNORVM . PR :
- 0,980 g

Jan von Tiefen (1489—1497)

130. Av. Tarcza wielkiego mistrza na krzyżu przez całą średnicę monety, ramiona krzyża zakończone „liliami”. W otoku napis przerywany ramionami krzyża: MAGIS . IOA . (dalej nieczytelny) P .
Rv. Tarcza zakonu krzyżackiego, nad nią koniczynka trójlistna. W otoku napis: MONETA . DNORVM . P .
(moneta słabo czytelna, przytarta)
- 0,920 g

Czechy. Ferdynand I (1527—1564)

GROSZE PRASKIE (2 szt.)

131. Av. Lew czeski zwrócony w lewo, w otoku napis: GROSSI . PRAGEN-SES . A . 1543 .

Av. 119. Rv.

Av. 126. Rv.

Av. 133. Rv.

Av. 145. Rv.

Ryc. 3. Mokrsko Dolne, pow. jędrzejowski. Monety ze skarbu

- Rv. W polu korona, wokół dwa otoki. W wewnętrznym otoku napis: FERDINANDVS . PRIM, w zewnętrznym: DEI . GRATIA . REX . BOEMIA . 2,500 g
132. Av. Lew czeski zwrócony w lewo, w otoku napis: GROSSI . PRAGENSES (bez daty).
- Rv. W polu korona, wokół dwa otoki, w wewnętrznym napis : FERDINANDVS PRIM, w zewnętrznym: DEI : GRATIA * REX : BOEM . 2,260 g

Augsburg

10 KRAJCARÓW (1 szt.)

133. Av. Orzeł dwugłowy, na piersi w okrągłej tarczy IO. Nad orłem w otoku Madonna z Dzieciątkiem, patronka Bawarii. W otoku napis: FERDINANDI . IMP . AVG . P . F . DECRETO .
- Rv. W okrągłym polu karczoch na kapitelu kolumny korynckiej (herb miasta Augsburga). W otoku napis: AUGUSTA . VINDELICORVM . M . DLX (=1560 r.). 3,995 g

GROSZE MARYJNE (12 szt.)¹⁰

1.800 g

Brunszwik, miasto

134. Av. W okrągłym polu Gryf, w otoku napis: MONETA . NOVA . BRVNNSVIC . 1550 .
- Rv. Wizerunek Matki Boskiej, w otoku napis: MARIA . MA . TE . SALVAT .

Brunszwik — Lüneburg

135. Av. Stylizowana tarcza czteropolowa, w lewym górnym polu dwa lwy, w pozostałych polach Gryfy, w otoku napis: ERIKVS . SE . DV . BRVN . E . LVN . 1550 .
- Rv. Wizerunek Matki Boskiej, w otoku napis: MARIA . MAT-ER . DOMIN . 1,590 g
136. Av. Gryf jak wyżej. W otoku napis częściowo czytelny: I * D * IV * 3 * BRVN . E . L 1533 .
- Rv. Wizerunek Matki Boskiej, w otoku napis: MARIA . MAT-ER DO-MINI . 1,700 g

Getynga

137. Av. W okrągłym polu pod koroną stylizowana litera G, w otoku napis: MONETA : NOVA : GOTTING : 1545 (data słabo czytelna).
- Rv. Matka Boska jak wyżej, w otoku napis : MARIA . MAT-ER : CRISTI . 1,935 g
138. Av. jak wyżej, litera G w odmiennym stylu, napis w otoku: MONETA . NOVA . GOTTING . 1544 .

¹⁰ W określaniu groszy maryjnych oparto się na pracy K. Rytkiera *Wizerunek i szacunek mynic wszelakich cudzoziemskich*, Warszawa 1965 (reedycja).

- Rv. jak wyżej
(moneta silnie zatarta). 1,670 g
139. Moneta jak wyżej (złamana przez znalazców na trzy części), zatarta, słabo
czytelna. 1,650 g

Northeim

140. Av. W okrągłym polu ozdobnie stylizowana litera N, w otoku napis:
MO : NO . CIVI . NORTHEM . 1548 .
Rv. Matka Boska z dzieciątkiem, w otoku napis: MARIA . MA-TE .
-IHESV .
(moneta silnie zatarta). 1,550 g

Elmshorn

141. Av. W okrągłym polu pod koroną ozdobnie stylizowana litera E, w otoku
napis: MONETA . ELM 1554 (napis częściowo zatarty).
Rv. Matka Boska z dzieciątkiem, w otoku napis: MARIA . MA-TER-
IHESV (napis częściowo nieczytelny). 1,660 g

Herford

142. Av. Tarcza herbowa czteropolowa, w pierwszym polu rozeta, w drugim
i trzecim poprzeczny pas, w czwartym ptak siedzący na kwiatku.
W otoku napis: MO : NO : AER [nieczytelne] T . CIV . HER .
Rv. Matka Boska z dzieciątkiem, w otoku napis: MARIA . MA-TER . SAN .
Moneta nie datowana. 1,665 g

Höxter

143. Av. W okrągłym polu herb miejski, w otoku napis: MONETA . NOVA .
HOXE . 1550 .
Rv. Matka Boska z dzieciątkiem, w otoku napis: GAVDEI GE - NI .
MARIA . 1,420 g
144. Av. Herb jak wyżej, w otoku napis: MONETA — NOVA . HOXE . 1552 .
Rv. Matka Boska jak wyżej, w otoku napis: GAV . DEI . GE-NI . MARIA .
1,835 g

Goslar

145. Av. W okrągłym polu orzeł zwrócony w lewo, w otoku napis: MONETA :
NOVA : GOSLARI . 1544 .
Rv. Matka Boska jak wyżej, w otoku napis:
MARIA . MAT-ER . DOMINA . 2,255 g

Norymberga

1/2 SZELAĞA (1 szt.)

146. Av. W okrągłym polu tarcza herbowa dwupolowa, w lewym polu pół orła, w prawym dwie skośne wstęgi. W otoku napis gotykiem: NURMBERG MEDIVM SOLDVS .

Rv. W okrągłym polu orzeł, w otoku napis: MONETA : NOVA : ARGENTEA MINO.

Moneta nie datowana.

1,210 g

Salzburg (biskupstwo)

GROSZ (1 szt.)

147. Av. Tarcza czteropolowa z herbami, nad nią data 1533. W otoku napis: MATHEVS . CARD . AR . EPS . SALZ + .

Rv. Popiersie biskupa trzymającego w lewym ręku pastorał, dwa palce prawej ręki uniesione są ku górze, w otoku napis: S. RVDBERTVS . MEVS (niektóre literki monety zatarte).

1,600 g

КЛАД ПОЛЬСКИХ И ИНОСТРАННЫХ МОНЕТ XV И XVI ВЕКОВ
ИЗ ДЕРЕВНИ МОКРСКО ДОЛЬНЕ ЕНДЖЕЮВСКОГО ПОВЯТА

На территории деревни Мокрско Дольне Енджеювского повята в пределах усадьбы крестьянина Станислава Хабела был обнаружен клад монет, относящихся к XV и XVI векам. Клад был найден 9 октября 1970 году в яме, вырытой для хранения картофеля. Монеты находились в глиняном сосуде, который к сожалению был разбит. Не удалось устансвить формы ни размеров сосуда, содержащего клад, так как обнаружившие его люди, собирая монеты, не придавали ему значения. Почва на месте, где находится яма, содержала большое количество фрагментов глиняных сосудов разных типов, стносящихся, вероятнее всего, к XVI и XVII вв. В этом месте имеется также значительное количество камня, указывающее на то, что здесь находилась какая-то постройка неустановленного назначения.

Обнаружившие клад местные жители, не отдавая себе отчета о научной ценности находки, не сообщили о ней властям и разделили монеты между собой. Целостность ценной находки была однако спасена энергичным вмешательством старшего сержанта Юзефа Гончарека, начальника отделения милиции в Собкуве, передавшего монеты в Свентокшиский музей в Кельце. Они были зарегистрированы в музее под номером 4483.

Клад по-видимому дошел до нас полностью; он содержит 147 монет, вес которых перед очисткой составлял 195,7 г, а после очистки 191,4 г.

Древнейшая монета клада относится к царствованию Владислава Ягайлы (1386—1434), позднейшая — к 1589 г., т.е. к первым годам царствования Сигизмунда III Вазы. В состав клада входят:

- 99 польских монет (67,3%)
- 13 силезских монет (8,8%)
- 13 монет вассальной Пруссии (8,8%)
- 5 монет государства Крестоносцев (3,4%)
- 12 марийных грошей (с изображением богородицы) (8,2%)
- 2 чешские монеты (1,4%)
- 3 другие (городские) монеты (2,1%).

THE TREASURE OF THE 15TH AND 16TH-CENTURY POLISH AND FOREIGN
COINS FROM MOKRSKO DOLNE, THE JĘDRZEJÓW DISTRICT

In the village Mokrsko Dolne, the Jędrzejów district, a treasure of coins from the fifteenth and sixteenth centuries have been found on the premises belonging to a farmer Stanislaw Chabel. The treasure was unearthed on October 9, 1970 when digging a hole for a potato clamp. The coins were in an earthenware vessel which, unfortunately, was then broken. Neither the shape nor size of the vessel could be reconstructed because the finders attached no importance to it and lost nearly all the fragments. The earth in which the hole was being dug contained a great number of fragments of earthenware vessels of different kinds that very likely dated back to the fifteenth and seventeenth centuries. Many stones were also uncovered in the same place, indicating that a building once had stood there, the destination of which remains however obscure.

The finders, having no idea of the scientific value of their find, did not report it to the authorities and divided the coins between themselves. Yet the precious find was protected from dispersion thanks to an energetic intervention of the company sergeant Józef Gonczarek, commander of the police-station at Sobków, who took over the coins from the finders and transferred them to the Świętokrzyskie Museum in Kielce. The coins have been registered at the Museum as item 4483.

The treasure has been most likely catalogued as a whole; it contains 147 coins, their weight being 195,7 g before cleaning and 191,4 g after cleaning.

The oldest coin in the treasure dates back to the reign of Władysław Jagiełło (1386—1434) whereas the newest one from 1589 — to the first years of the rule of Sigismund III Vasa.

The treasure consists of:

- 99 Polish coins (67,3%)
- 13 Silesian coins (8,8%)
- 13 Royal Prussia coins (8,8%)
- 5 coins of the Teutonic Order (3,4%)
- 12 grosz devoted to the Virgin Mary (8,2%)
- 2 Czech coins (1,4%)
- 3 other coins minted in towns (2,1%).